

Я почала ходити на могилу до Мері Волстонкрафт, коли збагнула, що більше не хочу бути в шлюбі. Я вже принаймні десять років знала, де розташоване поховання: за вокзалом Кінгс-Крос. В університеті я читала протофеміністський трактат Мері, «На захист прав жінок», опублікований 1792 року, тож знала, що коли донька Волстонкрафт, також Мері, й одружений поет Персі Біші Шеллі закохалися, то зішлися вони саме на цвинтарі Сент-Панкрас.

Від думки про це місце на гадку спадали смерть, секс і можливості. Уперше я прийшла до могили, коли мені було тридцять чотири роки, я тільки-но почала жити окремо від чоловіка. Стояв холодний сірий день, зі мною був коханець. Довкола приземкуватої кубічної колони пробивалися нарциси, а на камені було вибито: «МЕРІ ВОЛСТОНКРАФТ ҐОДВІН, авторка "На захист прав жінок", народилася 27 квітня 1759 року, померла 10 вересня 1797 року». Я не сказала своєму супутникові, чого вирішила прийти. Мені здавалося, що Волстонкрафт зрозуміла б мене: я часто почувалася настільки розгубленою, що не бажала розмовляти із живими людьми, від яких хотіла любові, а не жалоців, людьми, яких не хотіла налякати. Я часто почувалася наляканою. Нерідко мене зненацька захоплювали емоції, і раптово, наче нізвідки виникали почуття, які треба було перетворити на дії чи озвучити.

До гробу мене привели несподівані події: коли мені було тридцять два роки, у моєї п'ятдесятисемирічної матері діагностували хворобу Альцгаймера. Справа була не в генетиці. Ніхто не знав, чому вона занедужала. Лікарі сказали, що в нас залишилося ще від трьох до дев'яти років. Світ захитався. Нове знання змусило мене ставити запитання щодо кожнісінької частини власного життя: а воно того вартувало? А це? А те? Я от-от планувала створити в передмісті сім'ю, із чоловіком, якого зустріла, коли мені було дев'ятнадцять. Утім, у мене не було певності, що це життя, якого хотіло так багато людей, мені підходило. Я намагалася прокласти собі письменницький шлях, але, перескакуючи від жанру до жанру, не могла висловити те, що хотіла сказати, і не сприймала себе достатньо серйозно, щоб навіть збагнути оте своє бажання сказати. З ким порозмовляти, коли так почуваєшся? Усе здавалося непорушним. Усе здавалося неможливим. А проте, я знала, що маю змінити своє життя.

Була низка розмов із моїм чоловіком, що зміїлася від ранкової сварки до онлайн-повідомлень, тоді — меседжів, телефонних дзвінків, сесій у терапевта й балачок за вечерею, де ми примірялися до ідей про відкритий шлюб, паузи у стосунках, переїзду в іншу країну, кар'єрних змін і виїздів за місто для плотських утіх. Але ми не могли домовитися про важливі речі, тож я почала віддирати своє життя від його. Ми вирішили, що можемо ходити на побачення з іншими. Ми були настільки чесними, лагідними й відвертими, наскільки могли в такій ситуації — а могли ми часто зовсім небагато. Навесні, коли я почала ходити на могилу Волстонкрафт, він переїхав і розібрав наше ліжко, забравши собі матрац, а мені залишивши каркас. Я зняла з пальця обручку: золоту стрічку з вигравіюваною із внутрішнього боку половинкою рядка з «Ранкової пісні» Сильвії Плат. Ще кілька місяців мій великий палець

мимохить простягався впоперек долоні, щоб торкнутися теплого блискучого кільця, тепер зниклого. Я не викинула персня в буйнотрав'я, як жінки в кіно, але в моєму шлунку почало закипати почуття, яке підіймалося аж до горла й могло навіть змусити змахнути руками. Я була вільна.

Спершу я сприйняла свою свободу по-юнацькому: жорстко, швидко, п'яно й дико. Мені було тридцять чотири роки, і мені стільки всього хотілось охопити в цій новій фазі життя: бурхливий сексуальний потяг; любов від спорідненої душі, яка змусить моє життя набути нових барв; роботу, яка здаватиметься радісною, як гра, але значущою, наче релігія; сестринську й об'єднавчу дружбу з жінками; розмови з усіма на світі про сенс життя; книжки, які здавалися непідкореними вершинами; спроби творити красне письменство, поезію та мемуари. Я хотіла створити життя, яким пишатимусь і в якому зможу себе реалізувати. Я не хотіла ще десять років ступати хибним шляхом, а тоді збагнути свою помилку.

Коли я була маленькою і тільки чекала, коли моє життя розпочнеться, мама давала мені книжки. Коли я хворіла — «Млин на ріці Флосс»; «Чарівні пуанти» — коли прагнула відвідувати уроки танців; «Маленьку принцесу», коли я почувалася знехтуваною. Як мені було знайти книжки, яких я потребувала тепер? У мене було стільки запитань: чи можу я бути феміністкою і бути закоханою? Чи означало моє жадання незалежності, що я ніколи й ніде не зможу почуватися затишно поруч з іншими? Чи сімейне життя занепадає? Заради чого варто було жити, якщо я втратила віру в традиційні цілі жіночого життя? Заради чого в принципі варто було жити, і скільки нещастя, загубленості й хаосу можна було знести? Чи могла я боротися далі без мами поруч? Чи підібралася б я до якогось із цих запитань, якби вона вже не вислизала з мого

життя? А якщо я хотіла написати про все це, то як це зробити? Які форми мені знадобляться? У якому жанрі я буду найвідвертішою? Хіба це все не виглядатиме проблемою привілею, незрілими вимогами самовизначення, нарцисичним самозамилуванням у часи, коли світ палає? Чи не краще було б роздати все майно й відмовитися від книжок, фільмів, навушників і ручки? Коли я врешті сама собі набридну?

Питання видавалися нагальними і приголомшливими. Іноді я взагалі не могла примусити себе глянути на сторінку — списану чи порожню. Мені треба було нагадувати собі, що самотужки розпочати заново на середині життя — можливо, й інші це вже робили, і що в такому житті є своєрідна краса. Тож я звернулася до авторок, чие письмо любила, коли була молодшою: до поезії Сильвії Плат, думок Сімони де Бовуар та Мері Волстонкрафт, романів Вірджинії Вульф та Джордж Еліот. Я вперше читала тексти інших письменниць — Елени Ферранте, Зори Ніл Герстон, Тоні Моррісон. Я спостерігала, як вони намагаються відповісти на деякі із запитань, які напосідали на мене. У цій книжці залишилися відбитки не лише моєї боротьби, а і їхньої — ще тут ідеться про речі, що, як ми всі з'ясували, допомагають. Не всі рішення, які вони (і я) знайшли, спрацювали, а навіть коли вони були корисними, то ставали в пригоді не завжди: коли я була молодшою, вірила, що життя — загадка, яку можна розгадати раз і назавжди, але тепер більше так не думаю. Але, як не втомлювався мені нагадувати коханець, що прийшов зі мною на могилу Волстонкрафт — якщо я і далі запитуватиму, із часом можуть прийти й відповіді.

«Я стану першою представницею нового роду», — писала Мері Волстонкрафт у листі до молодшої сестри Еверіні, коли у двадцять вісім років покинула роботу гувернантки

й переїхала до Лондона, писати. Як і інші жінки, до досвіду яких я звернулася, Волстонкрафт змушена була сама торувати собі шлях. Вона це й робила, знову і знову, саме тому я вирішила з неї розпочати. «Я тремчу перед спробою, та якщо я провалюсь — я лише страждатиму, однак коли я сягну успіху, мої дорогі дівчатонька в будь-якому горі матимуть дім і притулок, де на кілька місяців щороку зможуть забути гризоти, що порушують спокій». Волстонкрафт не те щоб хвалилася: вона ще навіть не знала, якою саме авторкою була. Вона знала, що шлях ризикований, але ступила на нього. Життя Волстонкрафт, тоді та й зараз, — суперечка і провокація. Вона ніколи не думала, що книга, яка принесла їй славу, «На захист прав жінок», була її найкращою роботою, чи що була якимось по-особливому добре написана, але знала, що її життя відрізнялося від життів більшості жінок, і що вже це — важливо. «Цей проект уже давно гніздився в моїй свідомості», — завершила вона листа до Еверіні. «Ти знаєш, що я не народжена топтати битий шлях — химерні нахили моєї природи штовхають мене за його межі».

Мері Волстонкрафт народилася навесні 1757 року в Спатіфілді, районі Іст-Енда. Вона була найстаршою донькою в нещасливій сім'ї, яка пізніше налічуватиме сімох дітей. Її батько, Едвард Джон, закінчував навчання підмайстром у ткача. Мати, Елізабет, уродженка графства Донегал, залюблювала першого сина, щоб відірватися від свого шлюбу (Волстонкрафт пізніше переконуватиме, що знехтувані дружини то найкращі матері). Волстонкрафт пам'ятала, як дівчинкою спала під дверима батьківської спальні, щоби втрутитися, якщо батько вирішить підняти руку на матір. Вона розповіла своїй найкращій подрузі, Джейн Арден, про його «нестримний норів». Коли Мері виповнилося шість, її батько одержав спадок і перевіз сім'ю до Північної Англії, щоб стати фермером-землевласником,

але прогорів. Коли Волстонкрафти повернулися до Лондона, жвава Мері привернула увагу місцевого священника і його дружини, тож подружжя позичало їй Шекспіра й Мілтона. Саме ці люди познайомили дівчину з її першим коханням — Френсіс, або Фенні, Блад.

Після смерті дружини Вільям Годвін казав, що зустріч із вісімнадцятирічною Фенні справила на його доньку, молодшу за неї на два роки, «незгладиме враження». Фенні співала, малювала і грала. Вона, як і Мері, була маленькою матір'ю для своїх братів і сестер, хоча й мала крихке здоров'я. Вона писала кращі, ніж Мері, листи, і та, «зніжковівши» від власних помилок, кинулася вдосконалюватися, щоб відповідати вишуканіше. «Жити з такою подругою — вершина моїх амбіцій, — писала Мері до Джейн. — У неї чоловічий ум, тверезий розсудок, однак дуже жіночна гідність».

Волстонкрафт позбулася гніту сім'ї, коли їй було двадцять три роки. Для цього вона взяла на себе роль, до якої не була готова, і стала компаньйонкою батьської леді. «Мені вкрай остогидло світське життя», — писала вона до Джейн. У своїх текстах Волстонкрафт не змальовує балів, як те робила Остін, але мені подобається уявляти, як вона заковувала очі, спостерігаючи за котильйонами. 1782 року, коли помирала мати Мері, вона відчула, що її потягнуло додому (у своїх текстах часто згадує останні материні слова: «Трохи терпіння — і все закінчиться!»), і хоча вона й так фактично була головою сім'ї, тепер остаточно здобула статус матріарха. Невдовзі наймолодша сестра Мері, Бес, привела на світ дівчинку. «Її ум у якнайрозхристанішому стані», — писала Мері Еверіні, сидючи біля ліжка Бес. Треба було щось робити. «Я не можу сидіти і спостерігати, як триває ця напасть, — звирялася Мері, — а залишити її зносити це самій, щоб нікому було навіть і втішити, геть нестерпно — я зробила б що

завгодно, щоб порятувати її з теперішнього лиха». Мері розпочала снувати плани визволення Бес: та мала покинути чоловіка (який, на думку Мері, «не здатний поводитися пристойно»), і трійко сестер заснували би школу в Ньювінгтон-Грін на півночі Лондона. «Я впевнена, що це єдиний спосіб порятувати Бес». Правові наслідки були немилосердними: за законом, донька Бес за правом належала своєму батькові, і її довелося б покинути. Зазвичай цілком задоволена самотністю, Мері завагалася: «Я майже мрію мати чоловіка, щоб було кому мене підтримати». Але вони вирушили — посеред дороги змінивши транспорт, щоб за ними не можна було простежити. Бес усю дорогу нервово гризла обручку. «Вирвати бідолаху з чоловікових пазурів було чудово», — написала Мері, коли вони вже були в безпеці. І додала: «Я знала, що буду ганебною підбурювачкою в цій нечуваній справі, підбурювачкою жінки, яка полишила свого компаньйона». Дівчинка, яку залишили з батьком, названа Елізабет на честь матері сестер Волстонкрафт, не прожила й року. Ми знаємо, що батько заплатив за вишуканий похорон. Ми знаємо, що пізніше Бес розсварилась із сестрою, і на час смерті Мері вони так і не примирилися.

Мері разом із сестрами започаткувала школу й навіть залучила до цієї справи Фенні. Жінки вчителювали в кімнатах, які орендували в Ізілгтоні, а відтак — у Ньювінгтон Грін (зараз там також школа з меморіальною табличкою, присвяченою Мері). Там Волстонкрафт ходила слухати проповіді Річарда Прайса, республіканського священника Унітаріанської каплиці Ньювінгтон Гріна, який мав міжнародну репутацію радикала. Він підтримував американців у Війні за незалежність із власною країною, потоваришував із Томасом Джеферсоном, Джорджем Вашингтоном і Бенджаміном Франкліном та оспівував Французьку революцію з катедри. Так розпочалася справжнісінька